

Rešerše - kvalitativní výzkum a jeho paradigmatata ve feministické reflexi

Rozhovor

Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie a nikoli pouze ověřování předem vytvořené teorie nebo její rozšiřování, jak tomu je při využití kvantitativního výzkumu. Při kvalitativních metodách sběru dat dochází k poměrně vysoké redukci počtu sledovaných jedinců. Získáváme mnoho informací o velmi malém počtu jedinců, což vede k tomu, že se generalizace na ostatní populaci stává velmi problematickou a někdy i nemožnou. Cílem kvalitativního výzkumu je získat všechna data, která můžeme a nelézt struktury a pravidelnosti, které v nich existují. Jeho posláním tedy je především porozumění lidem v sociálních situacích. Tento fakt už jaksí předurčuje to, že data získaná pomocí kvalitativního výzkumu nikdy nebudou tak exaktní jako data získaná pomocí výzkumu kvantitativního, například pomocí experimentu. Zajímavé je, že v kvalitativním výzkumu není výběr proměnných prováděn výzkumníkem, ale o redukci dat de facto rozhodují zkoumané osoby. Výzkumníkovou úlohou se pak stává nalézt významné struktury v množině všech možných proměnných, které respondent považuje za relevantní. Výhodou oproti metodě kvantitativní je, že data procházejí mnohem menším počtem transformací, díky čemuž má výzkum větší naději předejít kontaminaci dat výzkumem samotným. Nejběžnějšími technikami sběru informací v kvalitativním výzkumu jsou zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor a analýza osobních dokumentů. Důležitou charakteristikou kvalitativního výzkumu je, že mizí hranice mezi rolí výzkumníka a rolí zkoumané osoby, oba si jsou rovnocennými partnery. Trošku složitější záležitostí je nalézt adekvátní vzorek populace ke zkoumání. Můžeme se při něm v podstatě rozhodnout pouze o tom, se kterým jedincem budeme mluvit nejdříve nebo co budeme zkoumat jako první. Teprve poté, v průběhu výzkumu, se rozhodujeme o tom, který případ budeme studovat jako další. [Dishman, M. 1993].

Jednou z nejběžnějších metod používaných v kvalitativním výzkumu, jak jsem uvedla, je rozhovor, čili dotazování se lidí na nejrůznější věci. Rozhovor, ať už pro účely případové studii, průzkumu nebo třeba etnografického výzkumu, staví výzkumníka před řadu problémů, se kterými se musí potýkat. Často například badatel čelí těžkostem v získávání úplných, přesných, upřímných a pravdivých odpovědí. Největší problém rozhovoru totiž spočívá právě ve schopnosti nebo ochotě dotazovaného sdělit potřebná fakta nebo jeho názory či postoje k danému tématu. Další obtíží pak může být úkol přimět dotazovaného mluvit o tom, o čem chce mluvit výzkumník a vést rozhovor určitým, předem vytyčeným, cílem. [O'Connell, J., Layder, D. 1994]. Jiným problémem při rozhovoru je, že v jeho průběhu zjišťujeme veškeré údaje pouze zprostředkovaně a většinou nemáme možnost si je nijak ověřit. Proto je dobré tuto techniku využívat pouze při zkoumání subjektivního psychického života osob. Občas se ovšem rozhovoru využívá i v případě, že zkoumáme jevy, které jsou přímo pozorovatelné. Důvodem k upřednostnění rozhovoru před pozorováním pak může být například technická a časová nákladnost pozorování a fakt, že pozorované jevy mohou být místně i časově rozptýlené. [Dishman, M., Pregler, P. (eds.) 1969].

Důležitým bodem feministické kritiky, která se zaměřuje na klasické výzkumné metody, se stal fakt, že podle jejich názoru obsahují specificky mužské předsudky. Některé feministky tvrdí, že klasická metodologie, která klade důraz na kontrolu, hierarchii a neosobní povahu vědeckého

výzkumu, odráží mužský pohled na svět a lidské vztahy obecně. K tomu dodávají, že cíle získávání dat pomocí rozhovoru, je nejlépe dosaženo, když je vztah mezi výzkumníkem a dotazovaným nehierarchický a když je výzkumník připraven vložit svou vlastní osobní identitu do tohoto vztahu. Podle feministické kritiky získá badatel skutečně upřímné odpovědi pouze tehdy, když se mezi ním a dotazovaným vytvoří skutečná spolupráce a vztah. Na rozdíl od klasických metodologů, kteří se snaží během interview udržet určitý směr rozhovoru, feministické metodoložky se domnívají, že by mělo být zkoumané osobě umožněno, aby mluvila o tom, co je pro ni subjektivně důležité a směr hovoru by měl být spíše volnější. [O'Connell, J., Layder, D. 1994].

Této kritice klasického (standardizovaného) rozhovoru odpovídá nestandardizovaný rozhovor. Ten je chápán jako interakce mezi tazatelem a respondentem, pro kterou má tazatel jen velice obecný plán. Tento plán nezahrnuje výčet otázek, jejich znění ani jejich pořadí. Umožňuje zaznamenat i širší souvislosti mezi zkoumanými fenomény a umožňuje i vyloučit některé chyby, které by mohly vzniknout špatným porozuměním dotazovaného položené otázce. Při tomto druhu rozhovoru je předem daný akorát záměr výzkumu, nikoli přesné otázky, na které je třeba odpovědět. Z toho důvodu je možné měnit otázky podle situace a ochoty respondenta hovořit o daném tématu. Nevýhodou tohoto druhu rozhovoru na druhou stranu je, že možnost libovolně měnit otázky výrazně znesnadňuje a občas i znemožňuje srovnávat výsledky jednotlivých respondentů. Dalším problémem by mohlo být, jak uvádí Dishman, že nestandardizovaný rozhovor je znatelně dražší a také náročnější co se týká nároků na kvalitu práce tazatelů. [Dishman, M., Pregler, P. (eds.) 1969]. Rozsah rozhovoru je silně ovlivněný cíli výzkumníka. Role rozhovoru se také velmi liší podle toho, co je cílem výzkumu. Nutně musí být jiná ve výzkumech, které si kladou za cíl testovat určité hypotézy, ve výzkumech jejichž cílem je vytvářet teorie a ve výzkumech, které se snaží vytvořit nějaký určitý popisný souhrn daného tématu. [O'Connell, J., Layder, D. 1994].

Literatura

Dishman, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Dishman, M., Pregler, P. (eds.). 1969. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda.

O'Connell Davidson, J., Layder, D. 1994. *Methods Sex and Madness*. London: Routledge.

Mám pouze drobné výtky k logice textu, který by mohl být přehlednější, jinak dobré.